

Front Robin Ramaekers

How the Stone Found Its Voice

*We had waited through so many lifetimes
for the stone to speak, wondered if*

*it would make compelling pronouncements,
anything worth writing down.*

*Then after the war of wars
had ground to a shattering halt, the stone*

*emitted a small grinding sound rather like
the clearing of a throat.*

*Let us be indifferent to indifference,
the stone said.*

And then the world spoke.

(Moniza Alvi, 2005)

Inhoud

Prelude	7
Hoe het begon	11
Het zwarte oog	19
Buiten de lijntjes	31
Het geluid van een steen	45
De vloek	65
De Champions League	89
Speel niet met vuur	99
Revolutie en de komst van de groene mannetjes	119
Oorlog, het voorspel	143
Gaza	167
A Message to America	193
Thuisfront	219
De val van IS	227
De zoetigheden van het kalifaat	259
Taliban 2.0	285
Vecht en je zult overwinnen	315
De worstenfabriek	333
Epiloog	373
Dankwoord	381

Prelude

Sint-Joost-ten-Node, 7 oktober 2023

In mijn hoofd ben ik in Oekraïne.

De realiteit is dat ik thuis aan tafel naar buiten zit te staren. De tuin in Sint-Joost-ten-Node begint er herfstig uit te zien. De blaadjes verkleuren langzaam van groen naar geel, en vallen. Een voor een.

In mijn gedachten vriest het en ligt er sneeuw.

Buiten vliegen er roodborstjes en meesjes af en aan. Het is stil en grijs. Binnen vallen er bommen. Onafgebroken. Schril fluitend gevolgd door krakende explosies.

Het is zaterdagochtend vroeg. Iedereen in huis slaapt nog. Voor mijn neus staat een kop koffie te dampen. Ik ben de laatste hoofdstukken van dit boek aan het schrijven.

In het midden van de ruimte ligt het lichaam van Natalia, verpakt in een wit beddenlaken. Dima hurkt naast zijn vrouw en legt zijn hand op die van haar, onder het laken. 'Het ding is, zij wilde niet vertrekken. Ze dacht dat de stad zou overleven. Dat ons niets zou overkomen. Ik wilde niet zonder haar vertrekken.' Hij zucht en vraagt of we Natalia willen zien. Ik zeg hem dat dat niet nodig is. Hij strijkt het laken glad en zegt: 'Nu is er niets meer wat me hier houdt. Morgen ben ik weg.' Dima grijpt opnieuw naar de hand van Natalia. 'Liefde is het enige tegenwicht. Zij weet er alles van. Natalia wist altijd alles.'

Ik zit in de huiskamer van Dima en Natalia in Bachmoet, een zo goed als van de kaart geveegd stadje in Oost-Oekraïne dat ook wel de 'vleesmolen' wordt genoemd. In een halfjaar zijn hier tienduizenden Russische en Oekraïense soldaten en honderden burgers om het leven gekomen. Gesneuveld voor een plaats zonder strategische betekenis. Voor niets eigenlijk. Er wordt gefluisterd dat het nut hem net zit in het waanzinnige

aantal opgeofferde soldaten. Die kunnen namelijk niet meer ergens anders worden ingezet. Het cynisme van de mensen die de oorlog voeren, kent geen grenzen. Het contrast met de mensen die de oorlog ondergaan, is groot. Erg groot.

De telefoon gaat. Bachmoet trekt weg. Het is het nummer van Fady, een van mijn fixers in Gaza. Hij heeft niet de gewoonte om te bellen. Het is een teken dat er iets aan de hand is. Ik neem op en word bruusk naar zijn hier-en-nu getrokken.

Fady roept dat Hamas is uitgebroken: ‘Robin, ze rijden met Israëlische auto’s heen en weer door het opengebroken grenshek. Met ontvoerde mensen aan boord. Ik zie ze met Joodse vrouwen door de straten van Gaza paraderen. Er zijn beelden van tientallen dode Israëlische soldaten, op straat. In Israël! De volledige grenspost van Erez is overgenomen door Hamas. In het zuiden gebruiken ze paragliders. Ze zijn overal, Robin. Overal.’ De lijn is slecht. Fady klinkt paniekerig, zijn verhaal onsamenhangend. Ik probeer hem duidelijk te maken dat ik er niet veel van begrijp. De verbinding valt weg. Het zal dagen duren voor ik opnieuw een teken van leven van hem ontvang.

Na Fady’s telefoontje blijkt al snel dat geen woord van zijn chaotische verhaal overdreven is. In een tot in de details geplande en gecoördineerde terroristische actie vallen strijders van Hamas, Islamic Jihad en andere radicale fracties vanuit de Gazastrook Israël binnen. De Israëlische inlichtingendiensten en de militairen die de grenzen bewaken, laten het volledig afweten. De aan Gaza grenzende dorpen en stadjes worden verrast en overrompeld, net als een dansfestival op enkele kilometers van de grens. 1139 mensen, zowel burgers als militairen, worden genadeloos afgeslacht. 239 mannen, vrouwen en kinderen worden ontvoerd en naar Gaza afgevoerd. De cijfers zijn hallucinant. De aangerichte gruwel gaat het verstand te boven. Nooit eerder in de geschiedenis van Israël is de kwetsbaarheid van het land zo bloederig te kijk gezet.

Een gevoel van onbehagen bekruipt me, als een schaduw. Ik herinner me van voorgaande oorlogen in Gaza waar Israël toe in staat is als vergelding voor een handvol Joodse slachtoffers. In 2014 leidde de ontvoering en

moord op drie Israëliëse tieners tot een zes weken durende oorlog in de Gazastrook. Het aantal slachtoffers aan Palestijnse kant lag aan het einde van de 'militaire operatie' ruim dertig keer zo hoog als aan Israëliëse zijde.

Op de vraag wat er nu zit aan te komen, zeg ik in een radio-interview dat die factor dertig ook nu gerust verwacht mag worden. Een vergelding waarbij we het straks over 35.000 dode Palestijnen hebben, klinkt op dat moment als pure waanzin. Maar in Israël heeft de realiteit de neiging om de waanzin in te halen.

Al snel bestempelt Israël 7 oktober 2023 als hun 9/11. De vergelijking met de VS ligt voor de hand. Beide landen worden getroffen door de zwaarste terreuraanvallen uit hun geschiedenis. Zowel in de VS als in Israël zijn de aanslagen erop gericht om te traumatiseren. Om hun vanzelfsprekende dominantie zo openlijk mogelijk door te prikken. Beide landen achtten zich onkwetsbaar, tot het ondenkbare gebeurde.

Ook de militaire reactie is voorspelbaar gelijklopend. Zoals de VS Al Qaida wilde elimineren, stelt Israël zich vanaf dag één resoluut het 'uitroeien van Hamas' als doel. *'By all means necessary.'* De boodschap van Israël aan de wereld is helder, om het in de woorden van George W. Bush te zeggen: 'Je bent met ons of je bent met de terroristen.' De 9/11-parallel moet er ook voor zorgen dat de steun voor wat volgt onvoorwaardelijk is. Bovenal bij de grote broer aan de andere kant van de oceaan. Zo geschiedt. Niemand vraagt zich af wat er na de wraak oefening komt. Niemand stelt zich de vraag of je diepgewortelde haat kunt wegbombarderen. Ook daarin gaat de vergelijking met 9/11 op. Helaas.

Opnieuw heb ik het gevoel dat ik getuige ben van een gebeurtenis waarvan de gevolgen de komende decennia zullen bepalen. Opnieuw zit ik verbouwereerd te kijken naar de waanzin van blinde terreur. Opnieuw voel ik aan dat de net zo blinde wraak garant staat voor meer en breder gedragen terreur.

De oorlog in Oekraïne verschuift tijdelijk naar de achtergrond. Niet enkel in het schrijven van de laatste hoofdstukken van dit boek, maar ook in realiteit. De strijd is niet weg, maar de aandacht wel. Tot het verleden ons weer inhaalt.

Diezelfde avond zit ik op een vlucht richting Tel Aviv. Terwijl ik door het raampje naar de lichtjes kijk, dwalen mijn gedachten af naar dat andere scharniermoment. De dag waarop alles veranderde. In de eerste plaats voor de wereld waarin we vandaag leven, maar ook een klein beetje voor mezelf.

Tweëntwintig jaar, één maand en vier dagen geleden.

Hoe het begon

Brussel, 11 september 2001

Het is druk in de tram richting Meiser. Mensen staan dicht op elkaar gepakt voor zich uit te staren. Ik probeer mijn krant te lezen. SP-minister Steve Stevaert wil de NMBS bewegen tot meer efficiënte structuren. Aan de ingang van de Kanaaltunnel hebben Franse bewakingsagenten een Afghaanse vluchteling neergeschoten die probeerde om te voet Groot-Brittannië te bereiken. En in Israël en op de Westelijke Jordaanoever zijn er bij drie Palestijnse zelfmoordaanvallen minstens zeven doden gevallen.

De klok op het perron van station Diamant staat op 8.30 uur. Het is 11 september 2001. Ik ben op weg naar mijn werk: de nieuwsdienst van de VRT aan de Reyerslaan in Brussel. Het is de tweede dag van mijn tweede week op de redactie van het *Journal*.

Ik ben zesentwintig, afgestudeerd als germanist en sinds kort mag ik me journalist noemen. Uit zowat duizend kandidaten ben ik als een van de handvol gelukkigen door het grote journalistenexamen gesparteld. Een heuse afvalrace in vijf rondes, van januari tot juni 2001. Steekwoorden becommentariëren, nieuwsstukken schrijven, teksten vertalen, een stemtest en als ultieme horde: een confrontatie met een jury van VRT-iconen. Een stuk of zes bekende koppen en stemmen achter een lange tafel die vragen op je afvuren over de actualiteit. Begin 2001 ging het over de aan Den Haag uitgeleverde Servische oud-president Slobodan Milosevic, over de nieuwe Israëliische premier Ariel Sharon, maar ook over de eengemaakte politie in eigen land, en over de gekkekoeienziekte. Over IS, Al Qaida, Osama bin Laden of de Taliban wordt niet gesproken. Omdat ze nog niet bestaan, of omdat ze hun plaats in onze hoofden nog niet hebben veroverd. Ik passeer de horde van de jury door niet van slag te raken bij de vragen waar ik het antwoord niet op ken. Een basiskwaliteit van elke tv-journalist: *keep calm and carry on*. Een perskaart en een contract voor onbepaalde duur zijn mijn deel.

9.10 uur. Op de redactie op de derde verdieping van het omroepgebouw is het rustig. Ik ben te vroeg. Niet dat er iemand op mij zit te wachten. Als beginnend journalist word je vooral verondersteld te kijken en te luisteren. De eerste maand op de nieuwsdienst verloopt als een soort stage. Doen is voor later. En als er niets te horen of te zien is, dan lees je de kranten.

We zijn met zes nieuwkomers. Ieder van ons krijgt een peter of een meter toegewezen. Die van mij heet Martine Tanghe. Je zou voor minder op tijd komen. Op de ochtendvergadering verdeelt de eindredacteur van dienst de verhalen die het *Journal* van 13 uur en straks dat van 19 uur zullen vullen. De agenda van de dag ligt eigenlijk de avond tevoren al in grote lijnen vast. Journalisten en cameraploegen zijn 's ochtends al vertrokken voor hun bijdrage in het middagjournal. Anderen vertrekken nu na de vergadering. 'Er is altijd ruimte voor nieuws, en suggesties zijn welkom.' Zo klinkt het iedere ochtend uit de mond van de eindredacteur van dienst. Verrassingen levert de vraag vandaag niet op. Sigrid Spruyt opent het *Journal* van 13 uur met de christelijke onderwijzersvakbond die aankondigt dat hun leden op woensdag spelletjes gaan spelen in plaats van les te geven. Ze zijn boos dat er gemorreld wordt aan de minimumleeftijd voor hun vervroegde pensioen. Verder is er het assisenproces tegen het zogenaamde duivelsechtpaar en Israëlische tanks die de Palestijnse stad Jenin omsingelen.

Ik ga aan een bureau in een uithoek van de redactie zitten, in afwachting van een opleiding die me wegwijs zal maken in de wondere wereld van het beeldarchief. Na het nieuws van 13 uur is er opnieuw een redactievergadering, en om 14 uur wordt iedereen uitgenodigd om het glas te heffen op de gezondheid van twee collega's die afscheid nemen. Mijn opleiding wordt naar een andere dag verschoven. Het archief is onderbeband.

Ik verdrijf de verveling door de binnen- en buitenlandse kranten uit te pluizen. Een van de vier bewakingsagenten die op een Afgaanse vluchteling hebben geschoten, zit in voorlopige hechtenis. De man die door de Kanaaltunnel naar Groot-Brittannië probeerde te wandelen, heeft de kogels overleefd. In zijn thuisland Afghanistan klaagt de minister van Buitenlandse Zaken van de Taliban, een zekere meneer Wakil Ahmad Mutakawi, intussen dat zijn regering gefrustreerd raakt. De internatio-

nale gemeenschap blijft weigeren om de Taliban als leiders van Afghanistan te erkennen, terwijl ze 95 procent van het land controleren. Enkel Pakistan, Saudi-Arabië en de Emiraten willen met de Afghaanse fundamentalisten in zee. Intussen loopt het land leeg. Met vele duizenden. Desnoods te voet, dwars door Iran en Turkije naar Europa. Via de tunnel naar het beloofde land: Groot-Brittannië.

Flessen schuimwijn en zakken chips staan uitgestald op de vergadertafel. Collega-journalisten die ik allemaal van naam en gezicht ken, maar verder niet durf aan te spreken, sijnepelen binnen. Monteurs, eindredacteurs, regisseurs, mensen van productie en archief. Ik laat schuimwijn en chips aan me voorbijgaan. Ik weet niet wat ik moet zeggen tegen al die bekende onbekenden. Ik heb het gehad met kranten lezen. Veel suggesties voor reportages vallen er niet uit te halen. Niet dat ik het in mijn hoofd zou halen om met een voorstel op de proppen te komen. Ik ga achter een muurtje van tv-monitors zitten waarop de live-uitzendingen van de grote nieuwszenders en de belangrijkste feeds van persagentschappen binnenkomen.

Het is 14.30 uur. Collega's staan in groepjes te lachen en de laatste roddels uit te wisselen. De twee die afscheid nemen, halen nog eens de beste anekdotes van de voorbije jaren onder het stof vandaan. De laatste flessen schuimwijn worden geopend. Een kwartier later moet ook de laatste zak chips eraan geloven. Op de monitor die 24 uur per dag op CNN staat, gaat het over de comeback van basketbalster Michael Jordan. Om 14.49 uur verschijnt een *breaking news*-banner en bewegend beeld van de Twin Towers in New York. Het anker vertelt dat we naar livebeelden kijken van een incident in Manhattan: 'Er is duidelijk iets relatief ergs gebeurd in Manhattan', zo besluit ze. Uit een van beide torens komt een rookpluim.

Het is 15 uur. Met halflege glazen in de hand staat letterlijk iedereen nu geobiologeerd te kijken naar de livebeelden op CNN. De rokende WTC-toren. De banner onder in beeld heeft het over 'World Trade Center Disaster'. Een ramp heet het voorlopig. Er zou een vliegtuig tegen de noordelijke toren zijn gevlogen. Het is niet duidelijk wat voor vliegtuig, of in welke omstandigheden. CNN vraagt zich af of het om een ongeval of om een aanslag gaat. Op de redactie is iedereen het erover eens dat er een

extra nieuwsuitzending moet komen. Zo snel mogelijk. Nauwelijks een halfuur later vertelt Sigrid Spruyt in een extra uitzending dat er brand is uitgebroken in het World Trade Center in New York. Dat er een vliegtuig tegen een van de torens is gevlogen. En dat er nu ook een tweede vliegtuig in de andere toren is gevlogen. 'Zoals u op deze net binnengekomen beelden samen met mij ziet gebeuren. Volgens de allereerste berichten zouden beide vliegtuigen gekaapt zijn, en het zou dus om een aanslag gaan. Ik geef u nog mee dat er nu sprake is van zes doden. Maar dat aantal zal wellicht nog oplopen.' Zes doden.

Om 16 uur wordt er voor het eerst gespeculeerd over mogelijke verantwoordelijken voor een aanslag waarbij twee vliegtuigen gekaapt werden. In een telefoontje naar de redactie van Abu Dhabi TV eist het Democratisch Front voor de Bevrijding van Palestina de verantwoordelijkheid op. Even later wordt die claim alweer ontkend. Intussen krijgt president George W. Bush, die op bezoek is bij een schooltje in Florida, voor het oog van de camera's ingefluisterd wat er is gebeurd. Hij spreekt de Amerikanen en de rest van de wereld toe met de woorden: 'Twee vliegtuigen zijn gecrasht op het World Trade Center in een terroristische aanval op ons land. We zullen de jacht openen op zij die hiervoor verantwoordelijk zijn.' Achter de Amerikaanse president zie en hoor je mensen naar adem happen. Een nieuw tijdperk is aangebroken, al beseft niemand op dat moment hoe verstrekkend de gevolgen zullen zijn. De nervositeit op de redactie is te snijden. Zowat iedereen die thuis zit of met andere verhalen bezig was, komt spontaan naar de Reyerslaan. De extra nieuwsuitzendingen worden één lange, doorlopende nieuwsmarathon. Ik zit erbij en kijk ernaar, zonder ervaring, zonder technische of inhoudelijke kennis. Ik ben een toeschouwer. Ik zie dat ook oudere, meer geroutineerde collega's gewoon staan toe te kijken. Net als elders in het land, en in de wereld. *Shellshocked.*

Minister van Staat Mark Eyskens schuift aan op de set van het *Journal*, en spreekt de intussen legendarische woorden: 'We zouden kunnen zeggen dat de derde wereldoorlog is begonnen, een oorlog op de open samenleving, op de machtigste natie ter wereld.' Het klinkt overdreven, node-loos alarmerend, hysterisch volgens sommigen, maar Eyskens voelt goed aan dat wat er hier voor de ogen van de hele wereld gebeurt een kantel-

punt is. Terreur op deze schaal, met zo'n klokvaste precisie en uitgaande symboolwaarde, zou weleens het einde van een tijdperk kunnen inluiden en het begin van een nieuwe realiteit: 'Dit is zo enorm, een oorlogsdaad, de Amerikanen kunnen niet anders dan militair optreden. Dit zal uiteindelijk leiden tot isolationisme, met enorme gevolgen voor de hele wereld. Maar hoe kunnen ze hierop reageren? Daarvoor moet je natuurlijk de daders kennen.'

Professor internationale betrekkingen Rik Coolsaet is erbij komen zitten en vraagt zich hardop af wie er tot dit soort aanslagen in staat is. Intussen is er ook een vliegtuig gecrasht op het Pentagon in Washington. En nog een in een weide in Pennsylvania, op weg naar een ander iconisch doelwit in de Amerikaanse hoofdstad. Volgens Coolsaet gaat het gezien de complexiteit van de operatie duidelijk om een netwerk van terroristen, eerder dan klassiek staatsterrorisme. Iedereen denkt spontaan aan de Palestijnse verzetsbewegingen, Hamas en dergelijke. Maar dit overstijgt hun capaciteiten.

Het is 17 uur geweest. 78 minuten na het begin van de extra nieuwsuitzendingen valt voor het eerst de naam Osama bin Laden en zijn toevluchtsoord Afghanistan. Terloops, zonder concrete aanwijzing of bewijs. Een Saudische dissident en miljardair: een man met geld, een diepgewortelde haat tegen de VS én de ambitie om toe te slaan. Bin Laden zit nu, na een lang verblijf in Soedan, al enkele jaren weer in Afghanistan. Hij is geen onbekende, integendeel. Bin Laden is de leider en het uithangbord van Al Qaida, letterlijk: de basis of het fundament. Een beweging die in 1988 ontstaat in het grensgebied tussen Pakistan en Afghanistan. In oorsprong gaat het om niet meer dan een groepje buitenlandse 'heilige' strijders, of *mujahideen*, die na de oorlog tegen de Sovjets in de streek zijn blijven hangen. Zij vormen de harde kern van een nieuw netwerk, geleid en gefinancierd door een Saudische multimiljonair. Hun voornaamste drijfveren: het stoppen van de westerse invloed in de Arabische wereld, en het oprichten van een nieuw islamitisch kalifaat. Het klinkt allemaal erg vertrouwd met het voortschrijdend inzicht van de jaren die volgen. Maar op 11 september 2001 duurt het lang voor de puzzelstukken op hun plaats vallen.

© 2024 Uitgeverij Manteau / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen
en Robin Ramaekers

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk maart 2024

Omslagontwerp: Herman Houbrechts
Foto omslag: Stephan Vanfleteren
Vormgeving binnenwerk: 5NUL8 Grafische producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand
of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 4039 4
D/2024/0034/001
NUR 686/689